

בית המשפט העליון

ע"פ 1213/23

לפני: כבוד השופט יוסף אלרון
כבוד השופטת גילה כנפי-שטייניץ
כבוד השופטת רות רונן

המערער: מאנדפרו אלאזה

נגד

המשיבה: מדינת ישראל

ערעור על פסק דינו של בית המשפט המחוזי בתל אביב-יפו ב-
תפח"ע 33224-05-20 מיום 4.1.2023 שניתן על ידי השופטים
ר' בן יוסף, א' הימן ו-ש' זמיר

תאריך ישיבה: ו' בטבת תשפ"ה (6.1.2025)

בשם המערער: עו"ד דורית נחמני-אלבק; עו"ד משה סרוגוביץ;
עו"ד נועם גוטמן

בשם המשיבה: עו"ד לינור בן אוליאל

בשם נפגעי העבירה: עו"ד תמי קלנברג

פסק-דין

השופט יוסף אלרון:

המערער דקר למוות את רעייתו – מאסטוואל אלאזה ז"ל (להלן: המנוחה). בגין מעשיו, הורשע בעבירת רצח בנסיבות מחמירות לפי סעיף 301א(א)(7) לחוק העונשין, התשל"ז-1977 (להלן: החוק) ונגזר עליו עונש מאסר עולם כעונש חובה.

הערעור מופנה כלפי הכרעת הדין וגזר הדין של בית המשפט המחוזי בתל אביב-יפו (תפח"ע 33224-05-20; השופטים ר' בן-יוסף, א' הימן ו-ש' זמיר).

במוקד הדין, ניצבת סוגיית מצבו הנפשי של המערער. טענתו המרכזית היא כי בשל מחלת נפש שממנה הוא סובל יש להרשיעו בעבירה שחומרתה פחותה – המתה בנסיבות של אחריות מופחתת או עבירת הרצח ה"בסיסית".

1. המערער והמנוחה היו נשואים זה לזו 16 שנים. להם שני ילדים – ד', יליד שנת 2005 (להלן: הקטין), ו-ב', ילידת שנת 2013 (להלן: הקטינה, ובמשותף: הקטינים). בתקופה הרלוונטית בני המשפחה התגוררו בדירה בחולון (להלן: הדירה).
2. במהלך השנתיים שקדמו לאירוע מושא כתב האישום, המערער תקף את המנוחה באלימות במספר הזדמנויות ואיים עליה בפגיעה בגופה. זאת, בין היתר, על רקע חשדו כי היא בוגדת בו עם אחר.
3. ביום 28.4.2020, סמוך לשעה 19:00, המנוחה שבה לדירה בסיום יום עבודתה. המערער שהה במטבח באותה עת, הקטינה ישבה בסלון הדירה והקטין שהה באחד החדרים. המנוחה נשכבה על ספה בסלון, והמערער התיישב בסמוך לה. בין השניים התגלע ויכוח לאחר שהמנוחה סירבה לדרישת המערער לסייע לו בהכנת קפה. הקטינה, שצפתה במתרחש, הזעיקה את הקטין לסלון.
- בסמוך, המערער ניגש לשולחן בסלון הדירה, אחז בבקבוק שתייה מזכוכית שהיה מונח עליו, והתקרב לעבר המנוחה במטרה לתקוף אותה באמצעותו. המנוחה אחזה בידו של המערער בניסיון לבלום את תקיפתה, אולם הוא השתחרר מאחיזתה וחבט בראשה באמצעות הבקבוק. בזמן זה, הקטין ניסה להפריד בין המערער למנוחה.
4. לאחר מכן, המערער ניגש למטבח ונטל ממנו סכין עם להב באורך של 20 ס"מ (להלן: הסכין). המנוחה פתחה את דלת הדירה והחלה לרדת במדרגות במטרה להימלט ממנו. במנוסתה, מעדה ונפלה. המערער יצא מהדירה בעקבות המנוחה כשהוא מצויד בסכין, אחז במתלוננת, הרים אותה על רגליה ודקר אותה בגבה. בשלב זה או בסמוך לכך, הקטינים יצאו אף הם לחדר המדרגות וצפו במתרחש.
5. המנוחה נאבקה במערער בעודו ממשיך לדקור אותה. היא ניסתה להתגונן ולהשתחרר מאחיזתו, אולם המערער דחפה עד אשר נפלה על בטנה. אז, התיישב על גבה. בשלב זה, הקטין ירד במדרגות, אחז בכתפיו של המערער והפציר בו לחדול ממעשיו. המערער ניסה להשתחרר מאחיזתו ובמהלך המאבק הקטין נפצע מהסכין באמת ידו השמאלית, והחל לדמם. למרות זאת, המערער המשיך במעשיו, אחז במצחה של המנוחה

בידו השמאלית, הגביה את ראשה ודקר אותה בצוואר. דקירה אחת בצד ימין ודקירה נוספת מצד שמאל, במטרה לגרום למותה.

6. מיד ובסמוך לאחר מכן הקטינים נמלטו לדירת השכנים. המערער עלה לדירה, לבש חולצה, נטל כבל חשמלי ונמלט כשהוא מותיר את המנוחה שותתת דם בחדר המדרגות.

7. למנוחה נגרמו פצע דקירה בגב וחתכים בצווארה, בפניה ובכפות ידיה וכן חבלות קהות בראשה. מותה נגרם מאובדן דם נרחב מפצעי הדקירה בצוואר.

8. לפי כתב האישום, המערער גרם במעשים אלו בכוונה למותה של המנוחה. מעשיו בוצעו באכזריות למול עיניהם של ילדיו הקטינים. החל מהטחת בקבוק זכוכית על ראשה של המנוחה בסלון דירתם, כשבנו הקטין מנסה להרחיקו ממנה; עובר לדקירתה בחדר המדרגות בהיותה שוכבת שותתת דם וחסרת אונים כשבנו הקטין אוזו בכתפיו וקורא לו "אבא די"; ועד לבריחתו מהמקום כשהוא חולף על פני גופת המנוחה בחדר מדרגות.

9. בשל האמור, למערער יוחסה עבירה של רצח בנסיבות מחמירות, לפי סעיף 301א(א)(7) לחוק.

הרשעת המערער בהליך קודם

10. טרם אפנה לקביעותיו של בית המשפט המחוזי, למען שלמות התמונה העובדתית, אתייחס להרשעתו הקודמת של המערער בגין אירוע שהתרחש ביום 2.8.2019. באירוע זה המערער נהג באלימות קשה כלפי המנוחה והורשע במסגרת ת"פ 17592-08-19 (להלן: התיק הפלילי הראשון) ביום 9.12.2019. זאת, לאחר שהודה בכתב אישום מתוקן שייחס לו עבירות של תקיפה הגורמת חבלה של ממש לבת זוג ואיומים. בגין כך נגזר עליו עונש של 10 חודשי מאסר בפועל החל מיום מעצרו, לצד ענישה נלווית. המערער ריצה סך הכול כ-7 חודשי מאסר בפועל ושחרר כחודש בלבד לפני האירוע מושא הערעור דנן.

כפי שיוסבר להלן, לאירוע מוקדם זה והתיק הפלילי הראשון קיימת חשיבות לצורך ענייננו. בין היתר, משטענת ההגנה היא שבמהלך שהיית המערער במעצר/מאסר, חלה החרפה משמעותית במצבו הנפשי.

ההליך בבית המשפט המחוזי

11. המערער הודה בהמתת המנוחה, אלא שלטענתו סבל ממחשבות שווא קשות שלפיהן היא בוגדת בו עם אחר, חברו לעבודה, ואף כי נטלה חלק בהשפלתו המינית. לטענתו, בערב האירוע התגלע בינו לבין המנוחה ויכוח, משזו סירבה לדרישתו לסייע לו בהכנת קפה. הריב בין השניים הסלים, עד שתקף אותה באמצעות בקבוק וסכין. לגרסתו, לא היה מודע לכך שילדיו הקטינים חזו במתרחש בחדר המדרגות שמחוץ לדירה, וטען כי אינו זוכר את הפרטים המדויקים בדבר האופן שבו דקר את המנוחה או את ניסיונו של הקטין להתערב במתרחש. בנסיבות האמורות, הכרעת הדין בחלקה הגדול נסובה על מצבו הנפשי של המערער.

12. כמתואר בהכרעת הדין, המומחים הפסיכיאטריים – הן מטעם התביעה והן מטעם ההגנה, היו בדעה כי המערער סבל ממחשבות שווא שלפיהן המנוחה בגדה בו וכי מדובר בסימנים פסיכוטיים. לעומת זאת, המומחים נחלקו בעמדתם בדבר הגורם להפרעה הנפשית שממנה המערער סבל ומידת השפעתה על פעולותיו באירוע המתת המנוחה.

אתאר בקצרה את מסקנות חוות הדעת המרכזיות שהונחו בפני בית המשפט המחוזי: ד"ר שינקרנקו, מטעם הפסיכיאטר המחוזי, קבע בחוות דעתו כי מקורן של מחשבות השווא מהן המערער סבל בשימוש באלכוהול, וכי השימוש באלכוהול נעשה מרצונו החופשי תוך שהוא מודע לכך שהדבר עלול לגרום לו להתנהג באופן אלים, כניסיונו בעבר. נקבע כי המערער אחראי למעשיו, וכי התנהגותו ביום האירוע הושפעה באופן ניכר מאוד משימוש באלכוהול שנטל באותו יום בכמות גדולה ובזמן קצר.

כמו כן, קבע ד"ר שינקרנקו כי המערער כשיר לעמוד לדין, אינו זקוק לאשפוז פסיכיאטרי אלא למעקב וטיפול מרפאתי. עוד צוין בחוות הדעת כי לאחר מעצרו המערער נבדק מספר פעמים על ידי פסיכיאטרים שלא התרשמו כי הוא במצב פסיכוטי.

לעומת זאת, המומחים מטעם ההגנה – פרופ' פניג וד"ר לוי, ציינו בחוות דעתם כי הפרעתו הנפשית של המערער מנותקת משימוש באלכוהול, וכי האבחנה הנכונה

במקרה זה היא הפרעה דלזיונלית עם מחשבות שווא מסוג קנאה. לעמדתם, העובדה כי מחשבות השווא הופיעו בסביבה נטולת אלכוהול – עת שהה בבית הסוהר, סותרת את חוות דעתו של ד"ר שינקרנקו. כך גם העובדה שמחשבות השווא נמשכו גם לאחר שחרורו. כמו כן, מחשבות אלו מוסיפות ללוות את המערער גם בעת כתיבת חוות הדעת, כשנה וחצי לאחר האירוע, הגם שהוא אינו צורך אלכוהול.

עוד נכתב בחוות הדעת כי המערער הבין בזמן אמת, כשם שהוא מבין כעת, את הפסול שבמעשיו, אולם פעל באופן אימפולסיבי ותחת התקף זעם. כך שאף אם הוסכם דבר קיומה של אחריות פלילית, יש להכיר בקיומה של אחריות מופחתת. מומחי ההגנה קשרו באופן ישיר בין מחשבות השווא לבין ביצוע המעשה, וסברו כי מחשבות אלו הן שהביאו אותו לביצוע הרצח.

13. בהינתן המחלוקת כאמור לעיל, בית המשפט המחוזי בחן אם עניינו של המערער נכנס לגדרי עבירת ההמתה בנסיבות של אחריות מופחתת, בהתאם לחלופה שבסעיף 301ב(ב)(2) לחוק.

בבחינת הדרישה לקיומו של התנאי הראשון, שלפיו מדובר בנאשם הסובל מ"הפרעה נפשית חמורה" נקבע כי יש לאמץ את עמדתם המשותפת של המומחים שלפיה המערער סבל ממחשבות שווא כלפי המנוחה, וכי אלה מהוות תסמינים של הפרעה נפשית. לצד זאת, הודגש כי קביעה אם הפרעה נפשית פסיכוטית מגיעה כדי מידה חמורה תלויה בעוצמת התסמינים והשפעתם על תפקודי המערער בהיבט הנפשי, ההתנהגותי וכן על תפקודיו בתחומי החיים השונים.

בהמשך לכך, נקבע כי לא הוכח קשר ברור ומובהק בין מחשבות השווא לבין פגיעה בתפקודו היום-יומי של המערער, בשים לכך שלא ניתן לשלול כי הפגיעה התפקודית בהתנהגותו לאחר שחרורו ממאסר קשורה בסיבות אחרות, כגון שימוש מוגבר באלכוהול או העובדה כי לא שב לעבוד במקום העסקתו הקודם. עוד צוין, כי המערער נבדק בבית המעצר מספר פעמים על ידי פסיכיאטרית מומחית, אשר ממצאיה תומכים בקביעה כי מחשבות השווא ומצבו הנפשי של המערער לא פגעו בתפקודו הנפשי והקוגניטיבי. ממצאיה של הפסיכיאטרית היו כי המערער היה "מאורגן" יום לאחר מעצרו, הבין את מצבו והביע צער על המעשה. אף לא נמצאו סימנים פסיכוטיים או עדות להפרעה בבוהן המציאות או השיפוט.

בהסתמך על ממצאים אלו, לצד ראיות נוספות, בית המשפט המחוזי הגיע לכלל מסקנה כי לא ניתן לקבוע שהמערער סבל מהפרעה נפשית מתמשכת שהשפעתה עליו ועל תפקודו הייתה משמעותית, ואף קבע: "לא הוכח כי בעת שביצע הנאשם [המערער – י' א'] את מעשה ההמתה היה נתון הוא בשליטה של מחלת נפש שעיוותה את כושרו לקלוט את המציאות לאשורה ולשלוט במעשיו" (עמ' 32 להכרעת הדין).

14. בהמשך לקביעה זו בהתייחס לתנאי הראשון, בית המשפט המחוזי המשיך ובחן האם מתקיים התנאי השני שבסעיף 301ב(ב)(2) – אם מידת יכולתו של המערער להימנע מביצוע המעשה הוגבלה במידה ניכרת. לעניין זה אומצה חוות דעתו של ד"ר שינקרנקו, שלפיה המערער היה אחראי למעשיו ולהתנהגותו ביום האירוע, וזו הושפעה והפכה לאלימה כתוצאה משימוש באלכוהול. נקבע כי בחינת התנהגות המערער לפני מעשה ההמתה, במהלכו ולאחריו מלמדת על התנהגות "מתוכננת ומאורגנת".

יתרה מזאת, נקבע כי מעובדות האירוע, שאינן שנויות במחלוקת, ניתן ללמוד על שליטתו של המערער במעשיו באופן שלא הגביל את יכולתו להימנע מהם ובוודאי שלא במידה ניכרת. בהמשך, תואר כי המערער "פעל בקור רוח וניכר כי מחשבתו לא הייתה מפוזרת אלא ממוקדת בקטילת המנוחה" (עמ' 33 להכרעת הדין).

כן נומק, כי בדבריו לאחר האירוע, המערער עצמו לא קשר בין מחשבות השווא בדבר בגידת המנוחה לבין מעשיו, אלא תיאר כי הרקע לרצח היה מריבה בינו לבינה בשל סירובה להכין קפה ולשתות עמו. כמו כן, לאחר מעצרו, המערער הבין היטב כי גרם למות המנוחה, ידע לתאר כי עשה זאת באמצעות דקירתה ובהמשך אף מסר בחקירתו את גרסתו באופן קוהרנטי ומאורגן. כאמור, כאשר נבדק על ידי פסיכיאטרית בבית המעצר בסמוך לאחר האירוע, הביע צער על המעשה באופן המבטא את הבנת הפסול שבמעשיו.

15. במחלוקת שבין המומחים בסוגיית המשקל שיש להקנות לשימוש המערער באלכוהול, אל מול משקלן של מחשבות השווא, בית המשפט המחוזי העדיף את חוות דעתו של ד"ר שינקרנקו שלפיה במועד האירוע המערער לא הונע על ידי מחשבות השווא וכי דווקא לצריכת האלכוהול הייתה השפעה ניכרת על התנהגותו. עם זאת, הסתייג במעט מעמדתו של ד"ר שינקרנקו, מאחר שזו נסמכה על גרסת המערער עצמו באשר לכמות האלכוהול שצרך ביום האירוע.

מכל מקום, מסקנת בית המשפט המחוזי הייתה כי לא מחשבות השווא על בגידת המנוחה "שלטו" על התנהגות המערער ותפיסת המציאות, אלא "חמת זעם אלימה ואכזרית ורצון להמית את המנוחה בדרך שתשפילה מתוך יצר נקמני גרידא" (עמ' 35 להכרעת הדין). גם בהיבט זה, הודגשה התנהגותו המאורגנת ו"המתוכננת" של המערער, כלשון הכרעת הדין, המלמדת על התנהגות נשלטת.

16. לעניין התנאי השלישי במסגרת סעיף 301ב(ב)(2) לחוק – קשר סיבתי בין ההפרעה הנפשית להגבלת יכולתו של המערער להימנע מעשיית המעשה, נקבע כי חומר הראיות אינו תומך בקיומו של קשר סיבתי שכזה, וזאת על בסיס גרסתו של המערער עצמו לעניין ההתרחשות ביום האירוע והוויכוח בינו לבין המנוחה.

17. אחר קביעות אלו, בית המשפט המחוזי הוסיף את התרשמותו מהמערער, לאור עדותו לפניו, ותיאר כי זו הותירה רושם בלתי אמין וניכרו בה סממנים למגמתיות ומניפולטיביות.

18. הואיל ונקבע כי המערער אינו נכנס לגדרי עבירת ההמתה בנסיבות של אחריות מופחתת, בית המשפט המחוזי פנה לבחון אם מדובר ברצח שבוצע בנסיבות הנסיבה המחמירה שבסעיף 301א(א)(7) לחוק, קרי – באכזריות מיוחדת או תוך התעללות גופנית או נפשית בקורבן. נקבע כי מעשיו של המערער היו "מוכוונים" לקטילת המנוחה; וכי דרך ההמתה, באמצעות "כלי רצח" שונים, תוך החלשת המנוחה ותפיסתה, התגברות על מאבקה, ישיבה על גבה ודקירתה – כל אלו מבטאים מידת אכזריות מיוחדת.

בית המשפט המחוזי הוסיף ומצא רכיב של אכזריות מיוחדת גם בכך שהקטינים נכחו בדירה, היו עדים לזעקות המנוחה, בעוד המנוחה הייתה מודעת לנוכחותם. בהקשר זה הודגש כי המערער אף התגבר על מאמציו של הקטין לבלום אותו מלהוסיף ולתקוף את המנוחה – אימו. בנוסף, נומק כי אכזריות המערער באה לידי ביטוי גם בעובדה שנמלט מהמקום מבלי להזעיק עזרה, דילג מעל גופת המנוחה ומילט את עצמו מהזירה. כן נקבע כי בנסיבות העניין מתקיימת גם נסיבה של התעללות גופנית ונפשית בקורבן.

19. לבסוף, נדחו טענות המערער כי יש מקום ליישם בעניינו את "פתח המילוט" שבסעיף 301א(ב) לחוק; וכך גם נדחו טענותיו כי ביצע את מעשה ההמתה באדישות לפי סעיף 301ב(ג) לחוק בשל שכרות, משנקבע כי לא ניתן לבסס ממצא עובדתי מהימן על גרסתו כי היה נתון להשפעת אלכוהול בעת ביצוע מעשה ההמתה.

20. על כן, המערער הורשע ברצח בנסיבות מחמירות ונגזר עליו, כמתחייב מסעיף 301א(א) לחוק, עונש של מאסר עולם. עוד נפסק כי המערער ישלם לקטינים פיצוי בשיעור כולל של 258,000 ש"ח.

תמצית טענות הצדדים בערעור

21. הערעור שלפנינו הוא רחב היקף, מרובה טיעונים וסוגיות. הסוגיה העיקרית והמשמעותית מכולן מתייחסת למצבו הנפשי של המערער, וליתר דיוק למשמעות מחלת הנפש שממנה הוא סובל.

הטענה המרכזית בערעור היא כי המצב הנפשי הנטען מקנה למערער "הגנה חלקית" באופן שיש להרשיעו בעבירת ההמתה בנסיבות של אחריות מופחתת. לצד טענה זו, נטענו בנוסף שלוש טענות חלופיות – ראשונה, לפיה יש להרשיע את המערער בעבירת המתה בנסיבות של אחריות מופחתת בשל תחולת הגנת השכרות; שנייה, כי לא התקיימה הנסיבה המחמירה שבסעיף 301א(א)(7) לחוק; ושלישית, כי ממילא מצבו הנפשי של המערער מגבש נסיבות מיוחדות המצדיקות שימוש ב"פתח המילוט" כך שיוורשע בעבירת הרצח הבסיסית.

22. נימוקי הערעור מפרטים בהרחבה את קורותיו של המערער, עלייתו לארץ מאתיופיה עם המנוחה, הולדת ילדיהם ועבודתו הממושכת במפעל מזון. לפי הנטען, תקופת שהותו של המערער במאסר בשנת 2019 היוותה "קו פרשת המים" בהתנהגותו. בתקופת מאסרו החלו להופיע אצלו מחשבות שווא כי המנוחה בוגדת בו עם חברו, תוך שהחל "להיזכר" בסדרת אירועים שבהם בוזה והושפל ואף כי נעשה, לפי דמיונו, ניסיון לערער על היותו אב בתו, לנשל אותו מזכויותיו ולגנוב את רכושו. לא ארחיב בתיאור פרטי אירועים אלו, הואיל והם נושאים בחלקם אופי אינטימי והתייחסות מבזה למנוחה. מכל מקום, כאמור, אין מחלוקת כי אירועים אלו לא התרחשו מעולם.

לפי הנטען בערעור, משהמערער השתחרר ממאסר בחודש מרץ 2020, מחשבות שווא אלו לא נתנו לו מנוח והשליכו על תפקודו. המערער התגורר תחילה אצל אחותו והסתגר בביתה; נמנע מלשוב לעבודה שבה עבד לאורך שנים עד למאסרו; חווה קשיי שינה; צרך אלכוהול באופן מוגבר; והתעמת עם המנוחה לנוכח מחשבות השווא

האמורות. באי-כוח המערער מפנים לעדויות וראיות נוספות, ובהן מכתב התאבדות שכתב המערער זמן קצר לפני הרצח.

לפי קו טיעון זה, מצבו של המערער הלך והחריף עד ליום האירוע עצמו. ביום האירוע, נטען כי החל לשתות אלכוהול החל מהשעה 10:00 בבוקר. כאשר המנוחה שבה לדירה בשעת לפנות ערב, התפתח בין השניים ריב בעקבות בקשת המערער כי יכינו "בונה" (קפה אתיופי מסורתית), וסירובה לעשות כן. עוד נטען, כי המערער פירש את התייחסות המנוחה לקטינה כהתכחשות להיותו אביה, בהמשך למחשבות השווא שלו בעניין. אז, הרים בקבוק מהשולחן והחל בתקיפת המנוחה כמתואר בכתב האישום. רקע זה, לעמדת באי-כוח המערער, קושר באופן הדוק בין הריב שניצת למחשבות השווא של המערער.

23. מנימוקים אלו, מבוקש כי נסטה מקביעת בית המשפט המחוזי, באופן שבו תועדף חוות הדעת מטעם ההגנה על פני חוות הדעת הנגדית. באי-כוח המערער הדגישו את הקביעה המשותפת לעמדות המומחים בדבר מחשבות השווא שמהן המערער סובל. אולם, לגישתם, יש לאמץ את חוות הדעת מטעם ההגנה ולהעדיפה על חוות דעתו של ד"ר שינקרנקו מבחינה מקצועית.

לפי חוות הדעת מטעם ההגנה, המערער סובל מהפרעה נפשית דלוזיונלית מסוג קנאה, כאשר קיים קשר סיבתי מובהק בין מחשבות השווא לבין העבירה שביצע. נטען כי העובדה שהתפתחו אצל המערער מחשבות שווא בעת ששהה במאסר, סביבה נטולת אלכוהול, מפחיתה באופן משמעותי את הסבירות לקיומה של הפרעה פסיכוטית על רקע השימוש באלכוהול. עוד צוין, כי לפי מומחי ההגנה קיימת אבחנה מבדלת, לפיה התפרצה בקרב המערער מחלת נפש חמורה יותר – סכיזופרניה.

לגישת מומחי ההגנה, התנהגות המערער הושפעה במידה ניכרת ממחשבות השווא ואילו צריכת האלכוהול הייתה ברקע. זאת, בשונה מחוות דעתו של ד"ר שינקרנקו שראה בצריכת האלכוהול כגורם המרכזי למחשבות השווא בכלל ולהתפרצות המערער כלפי המנוחה ביום הרצח עצמו. בהינתן האמור, נטען כי הכרעת הדין לא ערכה דיון ממצה וסדור בפערים שבין חוות הדעת.

24. באי-כוח המערער הוסיפו והתייחסו להשפעת הרפורמה בעבירות ההמתה (תיקון 137 לחוק העונשין (חוק העונשין) (תיקון מס' 137), התשע"ט-2019) (להלן: הרפורמה

בעבירות ההמתה)). לעמדתם, יש לאמץ פרשנות מותאמת ומרחיבה יותר לעבירת ההמתה בנסיבות של אחריות מופחתת; וממילא, גם לפי הפרשנות שניתנה לדין הקודם – סעיף 300א לחוק דאז, המקרה דנן ראוי להיכנס לגדרי ההסדר המקל. לגוף הדברים, נטען כי האופן שבו ניתח בית המשפט המחוזי את תנאי סעיף 301ב(2) לחוק, אינו מתיישב עם נסיבות המקרה.

25. מהטענה המרכזית שבערעור, אפנה לתיאור תמציתי של הטענות החלופיות. הטענה החלופית הראשונה היא כי גם אם תאומץ חוות דעתו של ד"ר שינקרנקו, הרי שזו מקימה למערער טענת הגנה חלופית – אחריות מופחתת לפי סעיף 301ב(ג) לחוק בשל שכרותו. צוין כי בית המשפט המחוזי נמנע מלקבוע ממצא עובדתי בדבר צריכת אלכוהול על ידי המערער ואולם התוצאה המתקבלת אינה מתיישבת עם כך שד"ר שינקרנקו עצמו התבסס בחוות דעתו על השפעת האלכוהול שהמערער צרך ביום האירוע.

טענה חלופית נוספת היא כי לא התקיימה הנסיבה המחמירה שבסעיף 301א(7) לחוק. לפי הנטען, אופן הדקירות והימלטות המערער מהזירה מבלי להזעיק עזרה אינן נסיבות החוצות את הרף ה"איכותי" הנדרש בנסיבה זו בהשוואה למקרים אחרים. בהתייחס לנוכחות הקטינים בזירה, נטען כי לא הוכח מעבר לספק סביר כי המערער היה מודע בזמן אמת לנוכחות ילדיו בזירה בחדר המדרגות או כי המנוחה הייתה מודעת לכך.

לבסוף, נטען כי יש ליישם במקרה זה את "פתח המילוט" (סעיף 301א(ב) לחוק), בשים לב לכך שהנסיבות הרלוונטיות הן בעלות זיקה למעשה ההמתה – כך שמדובר בסוג הנסיבות שניתן לקחת בחשבון במסגרת בחינת האפשרות לעשות שימוש בפתח המילוט; ומאחר שיש לראות במערער, לכל הפחות, כמי ש"החמיץ" במעט את גבולות עבירת ההמתה בנסיבות של אחריות מופחתת. כן נטען לאי-צדק בכך שאדם הסובל מהפרעה נפשית חמורה וממושכת נידון לעונש של מאסר עולם.

26. מנגד, לטענת המשיבה קביעות בית המשפט המחוזי מבוססות היטב בחומר הראיות. באשר לטענה המרכזית בערעור, כי יש להרשיע את המערער בעבירת המתה בנסיבות של אחריות מופחתת, ולא ברצח – הודגש כי על המערער מוטל הנטל לעורר לפחות ספק סביר כי ביחס לכל אחד מתנאי הסעיף הרלוונטי. העובדה שלמערער היו מחשבות שווא שעוסקות בבגידה אינה מספקת לצורך כך.

צוין כי המערער אינו מוכר למערכת בריאות הנפש, לא נטל תרופות פסיכיאטריות ואף לא אובחן לפני האירוע כסובל ממחלת נפש או הפרעה נפשית כלשהי. המשיבה מוסיפה כי בתיק הפלילי הראשון, שבו הורשע כאמור בעבירות אלימות קשה כלפי המנוחה ואיומים לרצוח אותה, לא הועלו טענות כלשהן לעניין בריאותו הנפשית של המערער. זאת ועוד, בשלב הטיעונים לעונש באותו הליך, פחות משלושה חודשים לפני יום הרצחה של המנוחה, טענה ההגנה כי מדובר באדם נורמטיבי, המנהל חיים יציבים ושמר על מקום עבודה מזה שנים.

27. כמו כן, המשיבה סבורה כי אין עילה להתערבות בהחלטת בית המשפט המחוזי להעדיף את חוות דעתו של ד"ר שינקרנקו. בנוסף, נטען כי לפי חוות הדעת מטעם ההגנה מחשבות השווא של המערער התגבשו בעת ששהה במאסר. אולם, המשמעות של עמדה זו היא כי המערער השתחרר ממאסר וחי משך תקופה עם המנוחה כאשר מחשבות השווא מקננות בו, מבלי להמיתה. בזמן זה, ניסה למצוא פתרונות אחרים למצב, כגון פניה לחוקר פרטי, בחן נסיעה אפשרית לאתיופיה וכן צעדים נוספים.

במישור הקשר הסיבתי, הודגש כי בחקירותיו, בשחזור שביצע ובעדותו בבית המשפט, המערער תיאר כי מה שהניע אותו לתקוף את המנוחה היה סירובה להכין לו קפה, וכן דרישתה שלא יסתכל על הקטינה וקללות שהטיחה כביכול במשפחתו. נוכח זאת, ובהתחשב בתיק הפלילי הראשון שצוין כאמור, הודגש כי המערער נהג באלימות כלפי המנוחה ואיים לרצוח אותה עוד בטרם לקה במחשבות שווא. גם משכך, לא מתקיים קשר סיבתי בין מחשבות השווא להמתת המנוחה.

28. המשיבה עמדה גם על טיב מחשבת השווא של המערער. צוין, כי בשונה ממצב שבו אדם לוקה במחשבת שווא שלפיה פלוני מנסה לרצוח אותו, בעקבותיה הוא פוגע בפלוני; מחשבת השווא של המערער אינה כזו המלמדת על קשר לפעולה אלימה מכוח אותה מחשבת שווא – שהרי, בגידה, גם לו הייתה כזו, אינה מצדיקה תגובה אלימה ובוודאי שלא רצח.

29. בהתייחס לפרשנות החלופה הרלוונטית בעבירת ההמתה בנסיבות של אחריות מופחתת, המשיבה עמדה על השינוי שבוצע במסגרת הרפורמה בעבירות ההמתה. לשיטתה, בית המשפט נדרש לבחון באופן יסודי ומדוקדק, כפי שנדרש טרם הרפורמה, אם מוצדקת הקלה בדמות אחריות מופחתת (או ענישה מופחתת כפי שהיה בעבר). ממילא, לטענת המשיבה, המערער לא היה נכנס לתנאי סעיף 300א(א) לחוק בנוסחו

הקודם, ואף אין להכניסו לגדרי עבירת ההמתה בנסיבות של אחריות מופחתת הקבועה בחוק כיום.

30. כאשר לקביעות בית המשפט המחוזי בדבר חוות הדעת הסותרות שהוצגו לו, נטען כי בית המשפט המחוזי נימק כראוי ובאופן ממצה מדוע הוא דוחה את חוות הדעת מטעם ההגנה. בין היתר, בית המשפט המחוזי סבר כי חוות דעת ההגנה התעלמה מנתונים עובדתיים משמעותיים שלא היו במחלוקת ואף הניחה כי המערער מהימן. עוד הודגש כי ההכרעה באפשרות לאחריות מופחתת של נאשם היא משפטית ולא רפואית. זאת, במובן שלפיו בית המשפט אמנם נעזר בחוות דעת מומחים – אך אינו מחויב לה.

31. בהתייחס לטענה החלופית הראשונה, המבקשת להסתמך על "שכרות" המערער – נטען כי חלופה זו לא בוססה מבחינה עובדתית. מלבד זאת, צוין כי בהליך בבית המשפט המחוזי טענה ההגנה, בפה מלא, כי המערער לא היה שיכור בעת האירוע. על כן, טענה זו סותרת טענה עובדתית קודמת שהעלה המערער. מבחינה מהותית הכריע בית המשפט המחוזי כי המערער ביצע את הרצח בשיקול דעת ובשליטה, באופן שאינו מתיישב עם טענה לשכרות במידה זו. המשיבה מוסיפה ומדגישה כי חוות דעתו של ד"ר שינקרנקו, שלפיה מחשבות השווא נוצרו על רקע שימוש באלכוהול, אינה סותרת קביעה שלפיה בעת אירוע הרצח עצמו המערער לא היה "שיכור".

32. המשיבה מבקשת לדחות גם את הטענה שלפיה לא התקיימה הנסיבה המחמירה כי הרצח בוצע באכזריות מיוחדת או תוך התעללות נפשית וגופנית בקורבן. לעניין זה, המשיבה התייחסה למאפייני זירת הרצח, מנוסתה של המנוחה, נוכחות הקטינים, השימוש בשני "כלי רצח" ויתר נסיבות המקרה. המשיבה הדגישה כי המנוחה נותרה בחיים עד לדקירה האחרונה והייתה מודעת לכך שמעשה הרצח בוצע בנוכחות הקטינים וכאשר בנה זועק ומנסה לסייע לה.

33. לבסוף, במענה לטענה כי יש ליישם את "פתח המילוט" במקרה דנן, הבהירה המשיבה את עמדתה כי מדובר בפתח צר השמור לנסיבות חריגות ביותר. על כן, בהתאם לקביעת בית המשפט המחוזי, אין במקרה דנן נסיבות חריגות המובילות לכך שמעשה הרצח אינו בדרגת אשם חמורה במיוחד.

34. הערעור שלפנינו בנוי נדבך על גבי נדבך. מאחר שכל סוגיה וטענה משליכה על רעותה, הדיון יתבצע במספר שלבים: תחילה, יש לבחון את טענות המערער כי עניינו נכנס לגדרי עבירת ההמתה בנסיבות של אחריות מופחתת. ככל שהתשובה לכך שלילית – יש להידרש לטענתו כי לא חלה הנסיבה המחמירה שבסעיף 301א(7) לחוק, ועל כן יש להרשיעו בעבירת הרצח הבסיסית ולגזור את עונשו בשנית; וככל שטענה זו נדחת אף היא – יש לבחון אם יש מקום ליישם את "פתח המילוט" ולהרשיעו בדרך זו בעבירת הרצח הבסיסית ולשוב ולגזור את עונשו בהתאם.

המתה בנסיבות של אחריות מופחתת

35. בעקבות הרפורמה בעבירות ההמתה, שתי עבירות רצח קבועות בחוק – האחת, רצח בנסיבות מחמירות (סעיף 301א לחוק); השנייה, עבירה המכונה "עבירת הרצח הבסיסית" (סעיף 300 לחוק). מבחינת יסודות העבירות, שתיהן מתייחסות לנאשם שגרם בכוונה או באדישות למותו של אדם. אולם, ההבדל בין השתיים נעוץ בהתקיימות אחת מבין הנסיבות המחמירות המפורטות בסעיף 301א(א) לחוק (להרחבה בדבר ההבחנה בין עבירות הרצח, ראו: ע"פ 6095/20 טאהא נ' מדינת ישראל, פסקה 23 (31.10.2024)).

מבחינה עונשית, אם מתקיימת נסיבה מחמירה אחת או יותר, המשמעות היא כי הנאשם יורשע בעבירת הרצח בנסיבות מחמירות ועונשו יהא "מאסר עולם ועונש זה לבד" (בכפוף לחריג הידוע כ"פתח המילוט" – סעיף 301א(ב) לחוק). לעומת זאת, בהעדר נסיבה מחמירה כאמור, הנאשם יורשע בעבירת הרצח הבסיסית ועונשו המרבי יהיה עונש מאסר עולם לתקופה בלתי קצובה.

הנה כי כן, בעבירת הרצח החמורה ביותר המחוקק הגביל את שיקול הדעת השיפוטי בקביעת העונש. לעומת זאת, בעבירת הרצח הבסיסית שיקול הדעת בקביעת חומרת העונש מסור במלואו לבית המשפט – בכפוף למגבלת העונש המרבי.

36. על רקע הסדר זה יש לקרוא את עבירת ההמתה בנסיבות של אחריות מופחתת. עבירה זו רלוונטית למקרים שבהם היסודות של אחת מבין שתי עבירות הרצח מתקיימות. אולם, לצדן מתקיימות נסיבות נוספות שהמחוקק קבע כי הן מצדיקות הקלה ניכרת באחריות הפלילית ובעונש (דברי ההסבר להצעת חוק העונשין (תיקון מס' 124) (עבירות המתה), התשע"ו-2015, ה"ח 166, 176 (להלן: דברי ההסבר)).

כעולה משמה, עבירה זו קובעת הסדר של אחריות מופחתת, ולא הסדר של ענישה מופחתת בלבד. המשמעות היא שהמורשע בעבירה זו אינו מכונה "רוצח" ואינו נושא בתיוג "אות הקין" הכרוך בכך. מבחינה עונשית, עונשו המרבי יהא 15 או 20 שנות מאסר בפועל (בהתאם לחלופה המתאימה – סעיף 301ב(א), (ב) או (ג) לחוק), ולא עונש של מאסר עולם כעונש חובה או כעונש מרבי.

מבחינה מהותית וערכית, עבירה זו מגלמת הכרעה של המחוקק כי מידת האשם של מי שממית אדם אחר בנסיבות ייחודיות אלו, אינה שווה למידת האשם המגולמת בעבירת הרצח. כפי שצינתי לאחרונה: "[...] עבירת ההמתה בנסיבות של אחריות מופחתת מהווה הסדר מהותי המבטא את תפיסת המחוקק באשר למידת האשם הפחותה של הגורם למותו של אדם בנסיבות אלו והעונש הראוי לו" (ע"פ 881/23 סמורד'בסקי נ' מדינת ישראל, פסקה 23 (9.3.2025) (להלן: עניין סמורד'בסקי)).

בהמשך לדברים אלו, אתמקד בחלופות הרלוונטיות לענייננו.

מחלת נפש והשפעתה על היקף האחריות הפלילית בעבירות הרצח

37. במספר היבטים, המחוקק הכיר בכך שמחלת נפש של נאשם משליכה באופן ישיר על היקף אחריותו הפלילית. כך בפרט ביחס להיקף אחריותו של מי שגרם למותו של אדם אחר בכוונה או באדישות.

במקרה קיצון, שבו חלים תנאי סעיף 34 לחוק במלואם (סייג אי שפיות הדעת), לא תוטל אחריות פלילית על המבצע (להרחבה על תנאיו של סעיף זה, ראו: פסק דיני ב-ע"פ 9045/16 אדנני נ' מדינת ישראל, פסקה 26 (7.3.2018)).

במצב "ביניים" שבו הוגבלה יכולתו של נאשם במידה ניכרת בשל הפרעה נפשית חמורה או ליקוי בכושרו השכלי – תוטל אחריות מופחתת. כאמור, זהו ההסדר שנקבע בסעיף 301ב(ב)(2) לחוק.

במקרה המצוי בקצה השני של המנעד, שבו ישנה מחלת נפש כלשהי ואולם התנאים לסייג לאחריות או אחריות מופחתת אינם מתקיימים – מחלת הנפש של הנאשם תילקח בחשבון במישור העונש בלבד (במקרה זה מחלת הנפש יכול שתשוקלל במסגרת

קביעת גבולות מתחם העונש ההולם ויכול שתשוקלל בגדרי המתחם. להבחנה בין המקרים ראו: פסק דיני ב-ע"פ 4019/23 אבו סרארי נ' מדינת ישראל, פסקאות 17-18 (12.5.2024).

יוער כי במצב אחרון זה, התחשבות במחלת הנפש במקרה שבו נאשם מורשע בעבירת רצח, אפשרית רק בהרשעה בעבירת הרצח הבסיסית – לפי סעיף 300 לחוק. שהרי, בצד עבירת הרצח בנסיבות מחמירות קבוע עונש מאסר עולם כעונש חובה. על אפשרות קיומו של חריג לכך, במסגרת סעיף 301א(ב) לחוק ("פתח המילוט"), ארחיב בהמשך.

38. מגוון האפשרויות שתוארו, המתייחס להיקף האחריות הפלילית ולמידת העונש, מבטא כראוי את מורכבות הסוגיה. במנעד שבין כשירות מוחלטת וצלילות של נאשם לבין מחלת נפש כה קשה המובילה לכך שלא יישא באחריות פלילית למעשיו, נפרשים מצבים רבים ושונים. גם כאשר אדם מוכר כחולה נפש, כיצד מחלת נפש זו השפיעה על התנהגותו ובאיזו מידה, היא שאלה סבוכה כשלעצמה המערבת סוגיות של רפואה ומשפט. כפי שנכתב בעבר "נבכי נפש האדם בחלקם הניכר עודם תורת הנסתר" (ע"פ 549/06 פלוני נ' מדינת ישראל, פסקה ב' לפסק דינו של השופט א' רובינשטיין (15.5.2006)).

39. מכאן לרכיבי הנסיבה הרלוונטית לענייננו – בהתאם לסעיף 301ב(2) לחוק. למען הבהירות, להלן נוסח הסעיף במלואו:

"301ב. [...]
 (ב) על אף האמור בסעיפים 300 ו-301א, הגורם
 בכוונה או באדישות למותו של אדם באחת מהנסיבות
 המפורטות להלן, דינו – מאסר עשרים שנים:
 [...]
 (2) המעשה נעשה במצב שבו, בשל הפרעה נפשית
 חמורה או בשל ליקוי בכושרו השכלי, הוגבלה יכולתו של
 הנאשם במידה ניכרת, אך לא עד כדי חוסר יכולת של
 ממש כאמור בסעיף 34 ח –
 (א) להבין את אשר הוא עושה או את הפסול שבמעשהו;
 או
 (ב) להימנע מעשיית המעשה;"

40. סעיף זה מנוסח באופן זהה לנוסחו של סעיף 300א(א) לחוק העונשין, שקדם לרפורמה בעבירות ההמתה. מצד אחד, הדמיון בין הסעיפים אינו גורע מההבדלים

העקרוניים שבין ההסדרים – עבירת ההמתה בנסיבות של אחריות מופחתת, וסעיף 300א לחוק דאז. על הבדלים אלו הרחבתי לאחרונה:

“טרם הרפורמה בעבירות ההמתה, ההסדר הרלבנטי למקרים דומים נקבע בסעיף 300א לחוק בנוסחו אז, [...] מדובר היה בהסדר של ענישה מופחתת בלבד. משמע, מי שהיה מורשע בסעיף 300א לחוק בנוסחו הקודם היה מורשע בעבירת הרצח [...], אולם לבית המשפט ניתן שיקול דעת להפחית מעונשו מבלי לגרוע מאחריותו הפלילית [...]. סעיף 300א לחוק בנוסחו הקודם היווה חריג לכלל שלפיו על מי שהורשע בעבירת רצח ייגזר, כעניין שבחובה, עונש של מאסר עולם. מטרתו הייתה ליתן מענה למקרים בהם תחושת הצדק אינה מתיישבת עם הטלתו של מאסר כזה בשל מצבו הנפשי של מבצע העבירה במועד ביצועה. על כן, ניתנה לבית המשפט הסמכות, בנסיבות חריגות ומיוחדות, להקל עם נאשם שהורשע ברצח ולגזור עליו עונש קל מעונש החובה הקבוע בחוק [...]” (ע”פ 6528/23 מדר נ’ מדינת ישראל, פסקאות 17-18 (22.9.2024) (להלן: עניין מדר); ראו גם: עניין סמורד’בסקי, בפס’ 21-24; ע”פ 3551/23 היילה נ’ מדינת ישראל, פסקאות 23-25 (11.8.2024); ע”פ 5374/20 מדינת ישראל נ’ פלוני, פסקה 10 (12.4.2022); דו”ח הצוות לבחינת יסודות עבירות ההמתה דין וחשבון (להלן: דו”ח הצוות) (2011) 31-30).

מהצד האחר, משלא נעשה שינוי בלשון הסעיף הרלוונטי, מתבקש להסיק כי המחוקק ביקש, לעניין רכיבי הנסיבה, להמשיך ולצעוד בדרך הפרשנית שבה נהגה הפסיקה עד לרפורמה בעבירות ההמתה (ראו: פסק דיני בע”פ 1828/14 דאהן נ’ מדינת ישראל, פסקה 73 (27.6.2019) (להלן: עניין דאהן)). עיון בדו”ח הצוות לבחינת יסודות עבירות ההמתה, מוביל אף הוא למסקנה דומה:

“בדיוני הצוות הוצגו, תחילה, שתי גישות: דעת הרוב סברה כי יש להותיר את הניסוח הקיים בסעיף 300א לחוק. נציגי הסניגוריה הציבורית ביקרו את השימוש המועט הנעשה בסעיף זה, וביקשו לכלול בנסיבה את כל המקרים הגובלים באי שפיות. לפיכך הוצע על ידם להשמיט את המילה ‘חמורה’ מהתיבה ‘הפרעה נפשית חמורה’. [...] מנגד הובע החשש, כי אם הסעיף יכלול מקרים של הפרעה נפשית, ההגנה תורחב יתר על המידה ותחול, למשל, על ממיתים בעלי אישיות אנטי-סוציאלית, המוגדרת כהפרעת אישיות. כן נטען, שהמסגרת הנורמטיבית המוצעת היא גמישה יותר ושהקטגוריה בה עסקינן אינה של ענישה מופחתת אלא של אחריות מופחתת – מה שמחייב הקפדה רבה בתנאי הכניסה לקטגוריה זו. בסופו

של דבר, החליט הצוות להותיר את הגדרת הסעיף בחוק היום על כנה, מהשיקולים שפורטו לעיל" (שס, בעמ' 35).

41. יוצא אפוא, כי טיעונם העקרוני של באי-כוח המערער לעניין משמעות הרפורמה בעבירות ההמתה הוא נכון באופן חלקי בלבד. הרפורמה אכן הביאה עמה שינוי מהותי ועקרוני ביחס לנאשם הסובל ממחלת נפש הממית אדם בכוונה או באדישות בכך שקבעה כעת כי "דרגת הביניים" אינה מובילה לענישה מופחתת בלבד; כי אם לאחריות מופחתת. שינוי מהותי נוסף הוא בכך שכעת הנאשם אינו נדרש להוכיח את התקיימות חלופה זו ברף של "מאזן הסתברויות"; אלא די בכך שיעורר ספק סביר להתקיימות הנסיבות המקימות את האחריות המופחתת (עניין מדר, בפס' 31).

משכך, צפוי כי השינוי האמור ברף ההוכחה יוביל לשימוש נפוץ יותר בעבירת ההמתה בנסיבות של אחריות מופחתת, בהשוואה לשימוש הנדיר שנעשה בסעיף 300א לחוק, בנוסחו הקודם.

אף על פי כן, לא ניתן לאתר ברפורמה בעבירות ההמתה כוונה להגמיש את התנאים הספציפיים המצדיקים אותה הקלה – תהיה זו הקלה בעונש בלבד (כפי שהיה לפני הרפורמה בעבירות ההמתה) או הקלה באחריות הפלילית (לפי החוק הקיים). הווה אומר: ההשלכות של החלת עבירת ההמתה בנסיבות של אחריות מופחתת שונות בתכלית מהשלכותיו של סעיף 300א לחוק הקודם; גם נטל ההוכחה לצורך הוכחתה שונה – ואולם התנאים הנדרשים על מנת להיכנס לגדרי הסעיף, נותרו כשם שהיו.

42. מן המסגרת הנורמטיבית לנסיבות המקרה שלפנינו.

לפני בית המשפט המחוזי הונחו כאמור מספר חוות דעת, סותרות בחלקן. על רקע מחלוקת זו, יש לעמוד על שתי הלכות משמעותיות. הראשונה, כי חוות הדעת הפסיכיאטריות אינן מהוות תחליף לשיקול דעתו של בית המשפט.

כפי שהיה ביחס לסעיף 300א לחוק, בנוסחו הקודם; כך גם לעניין סעיף 301ב(ב) לחוק דהיום. בית המשפט אינו מחויב לאמץ חוות דעת זו או אחרת. חוות הדעת שופכות אור על מצבו הנפשי של נאשם מבחינה רפואית-מדעית ומאפשרות לבית המשפט להכיר את העובדות הרפואיות, אולם המסקנה המשפטית הנובעת מעובדות אלה לעולם נתונה היא לבית המשפט (ת"פ (מחוזי חיפה) 281/01 מדינת ישראל נ' פלוני, פסקה י"ג לחוות

דעתי (28.7.2008); ראו גם: יוסף אלרון "חוות-דעת פסיכיאטריות מנוגדות: השיקולים שבבסיס ההכרעה השיפוטית" סוגיות יישומיות בפסיכולוגיה משפטית 181, 193 (דוד יגיל ומשה זכי עורכים 2011)).

הלכה נוספת וחשובה אף היא, קובעת את מידת התערבות ערכאת הערעור בממצאי הערכאה הדיונית ביחס לחוות הדעת הסותרות שהוצגו לפניו: "מקום בו בחרה הערכאה הדיונית לבכר חוות דעת אחת על פני רעותה, התערבותה של ערכאת הערעור בבחירה זו תהיה מצומצמת [...] (עניין דאהן, בפס' 37 לחוות דעתי; ראו גם: ע"פ 4149/23 עומאר נ' מדינת ישראל, פסקה 24 (23.6.2024); ע"פ 485/15 אלוני נ' מדינת ישראל, פסקה 18 (13.6.2017)). כך במיוחד, כאשר הערכאה הדיונית התרשמה באופן בלתי אמצעי מעדויות המומחים אשר נשמעו לפניו.

כללים אלו, אל מול ממצאיו של בית המשפט המחוזי כפי שתוארו לעיל, מבליטים את גובה המשוכה הניצבת בפני המערער.

43. אם נשוב ללשון סעיף 301ב(ב)(2) לחוק, ניווכח כי הסעיף מציב שלושה תנאים מצטברים, אשר בית המשפט המחוזי קבע כי אף לא אחד מהם מתקיים: התנאי הראשון, כי הנאשם סובל מ"הפרעה נפשית חמורה" או שהוא לוקה בכושרו השכלי; התנאי השני, כי הוגבלה במידה ניכרת יכולתו של הנאשם להבין את שהוא עושה, להבין את הפסול המוסרי הטמון במעשהו, או להימנע מעשיית המעשה; והתנאי השלישי, כי מתקיים קשר סיבתי בין שני התנאים הקודמים. על כן, מרכז הכובד לצורך הכרעה בסוגיה דנן אינו הגורם למחשבות השווא של המערער, אלא עוצמתן, היקף הפגיעה שלהן במערער אגב אירוע הרצח עצמו, והקשר הסיבתי שבין מחשבות השווא לבין הרצח.

44. אשר לתנאי הראשון – כפי שנימק בית המשפט המחוזי, מספר בדיקות שנעשו למערער לאחר האירוע תיארו את מצבו באופן שאינו מתיישב עם טענות באי-כוחו. כך למשל, בבדיקה שנערכה לו ביום 3.5.2020 (ת/27) המערער תואר כ"מודע. צלול. התמצאות תקינה בכל המובנים [...] חשיבה מאורגנת". בבדיקה זו מסר כי גילה שאשתו בוגדת בו לפני מספר שנים. עוד תואר כי לא נראה שהמערער הוזה בעת הבדיקה והוא אף הביע צער על מעשיו. למסקנה דומה הגיע גם ד"ר שינקרנקו לאחר הסתכלות ממושכת על המערער.

אשר על כן, בהתחשב במכלול נסיבות האירוע, ובפרט התנהגות המערער במהלך האירוע ואחריו, אין כל הצדקה להתערב במסקנה כי לא הוכח שהמערער סבל מהפרעה נפשית מתמשכת ומשמעותית, העולה כדי הפרעה נפשית חמורה (עמ' 32 להכרעת הדין).

45. למעשה הדיון בתנאי הראשון, אשר ניתן לומר בזהירות כי קביעות בית המשפט המחוזי פחות נחרצות לגביו, נעשה בגדר למעלה מן נדרש. זאת, הואיל ובאופן מובהק שני התנאים הנוספים אינם מתקיימים גם כן.

בבחינת התנאי השני, מכלל חומר הראיות, בולט כי המערער ידע היטב מה טיב מעשיו – הוא נמלט לאחר שהשלים את רצח המנוחה והביע צער בשלב מסוים לאחר שנתפס. מעשיו היו נשלטים ו"מחושבים" – כפי שקבע בית המשפט המחוזי.

נוסף על כן, מכלול הראיות בהינתן טיב מחשבות השווא מהן סבל המערער אינם מאפשרים לאמץ טענה שלפיה יכולתו להימנע מרצח המנוחה הוגבלה במידה ניכרת. מחשבות השווא אכן יצרו אצל המערער תחושת השפלה וכעס. אולם, מחשבת שווא שלפיה המנוחה בוגדת במערער ו"משפילה" אותו במצבים כאלו ואחרים, אינה עולה כדי הגבלה "ניכרת" מפני ביצוע מעשה העבירה, ובמקרה זה – מעשה הרצח.

מלבד זאת, העובדה כי בוחן המציאות של המערער היה מעוות – אינה במחלוקת. אולם בכך אין די, עמדת המומחים מסייעת לבחון עד כמה בוחן המציאות היה משובש בעת ביצוע המעשים, ועד כמה מעשיו הושפעו ממחלת הנפש. בית המשפט המחוזי אף ראה לסטות לעניין זה במידת מה מחוות דעתו של ד"ר שינקרנקו (שהתבססה על גרסת המערער באשר לכמות האלכוהול שצרך באותו היום) וקביעתו העובדתית, שאיני רואה לסטות ממנה, הייתה כדלקמן:

"אני קובע, אפוא, כי מחשבות השווא על בגידת המנוחה לא היו אלו ששלטו על התנהגותו של הנאשם ועל תפיסתו את המציאות ושיבשו את דעתו, אלא חמת זעם אלימה ואכזרית ורצון להמית את המנוחה בדרך שתשפילה מתוך יצר נקמני גרידא" (עמ' 35 להכרעת הדין).

46. עוד ראוי להתעמק בתנאי השלישי – סוגיית הקשר הסיבתי בין מחלתו של המערער לבין יכולתו להימנע מהמעשה מושא כתב האישום. לצורך כך, אשוב ואפרוס את ציר הזמנים הרלוונטי לענייננו ביחס לתיק הפלילי הראשון.

המערער השתחרר ממאסר כחודש לפני הרצח. ביום 5.2.2020, פחות מ-3 חודשים לפני הרצח, ובעוד המערער שוהה במעצר מזה מספר חודשים, נשמעו טיעונים לעונש בתיק הפלילי הראשון. באותו מועד, המערער – בקולו שלו, אמר לבית המשפט "אני מצטער על מה שעשיתי, עשיתי טעות ואני מצטער" (פרו' דיון מיום 5.2.2020, עמ' 5, ש' 32). מפי באת-כוחו נאמרו באותו מועד דברים נוספים הרלוונטיים לענייננו. בכלל זה, נטען כי המערער תפקד משך שנים באופן תקין, חשוב לו לחזור למעגל העבודה ולעבודתו מזה 9 שנים והודגש כי הוא נעדר עבר פלילי. טענות אלו הובילו, בין היתר, לכך שעונשו של המערער נקבע בתחתית מתחם העונש ההולם. אם כן, במועד זה – חודשים ספורים לפני הרצח – האפשרות כי המערער סובל ממחלת נפש, בוודאי שלא מחלת נפש חמורה, לא הוזכרה כלל.

יוזכר, כי בבסיס עמדת באי-כוח המערער הטענה כי חלה התדרדרות משמעותית במצבו הנפשי בעת שהייתו במאסר. אולם, אנו רואים כי עוד בטרם המערער לקה במחשבות שווא, נהג באלימות כלפי המנוחה ואיים לרצוח אותה. עובדה זו בעלת משמעות בין היתר במישור הקשר הסיבתי שבין מחלת הנפש של המערער לבין המתת המנוחה.

יתרה מזאת, במבט רחב יותר, ההליך הראשון וטיעוני ההגנה בגדרו מהווים משקולת כבדה על טיעוני ההגנה בהליך דנן בדבר מצבו הנפשי של המערער. המערער הכה את המנוחה ואיים כי ירצח אותה ובגין כך נשלח למאסר בפועל. כחודש לאחר שחרורו ממאסר בשל מעשים אלו מימש את איומו. בהינתן השתלשלות דברים זו, הניסיון לשכנע כי מימוש האיום נבע דווקא ממחשבת שווא שהתגבשה בקרב המערער בעת תקופת מעצרו/מאסרו, הוא מוקשה למדי. המסקנה הטבעית היא שכשם שהמערער נהג באלימות כלפי המנוחה לפני שסבל ממחשבות שווא, כך נהג באלימות קשה כלפיה גם כאשר סבל ממחשבות שווא.

47. מטבע הדברים, ואיני מתעלם מכך, מחשבות השווא של המערער העיבו על הקשר שבינו לבין המנוחה. אולם, בחינת הקשר הסיבתי הרלוונטי לענייננו אינה אם המערער רצח את המנוחה מאחר שסבר (בשל מחלת הנפש ממנה הוא סובל) כי היא

בוגדת בו; אלא, אם מחשבות השווא מהן סבל, הן שהגבילו במידה ניכרת את יכולתו להימנע ממעשה הרצח. יוצא כי הגם שלא ניתן לנתק בין מחשבות השווא של המערער לבין הוויכוח שהסלים לרצח, לא זה הקשר הסיבתי הנבחר.

ההליך הראשון מלמד אפוא כי לא מחלת הנפש שממנה המערער סבל הגבילה את יכולתו להימנע מביצוע מעשה הרצח, שהרי, עוד לפני התפרצותה לא נמנע מהתנהגות אלימה כלפי המנוחה. משכך, גם קשר סיבתי, כנדרש במסגרת התנאי השלישי, אינו מתקיים.

שכרות

48. חלופה נוספת של עבירת ההמתה בנסיבות של אחריות מופחתת קבועה בסעיף 301ב(ג) לחוק:

”על אף האמור בסעיפים 300 ו-301א, מי שגרם למותו של אדם ורואים אותו כמי שעשה את המעשה באדישות לפי סעיפים 34א(א)(1), 34ט(ב) או 34יד(ב) רישה, דינו – מאסר עשרים שנים.”

49. סעיף זה עוסק אפוא בשלושה מצבים בהם חוק העונשין מייחס לנאשם מצב נפשי של אדישות – סעיף 34א(א)(1) לחוק עניינו במבצע בצוותא לעבירה שונה או נוספת, אשר לא היה מודע לאפשרות עשייתה בידי שותפו, אולם אדם מן היישוב היה יכול להיות מודע לכך; סעיף 34יד(ב) רישה לחוק עניינו בכניסה למצב בהתנהגות פסולה; וסעיף 34ט(ב) עניינו ביצוע עבירה במצב של שכרות.

מאחר שבמצבים אלו מיוחס לנאשם יסוד נפשי של אדישות, בהיעדר הסדר פרטני ביחס לכך, נאשם עלול להיות מורשע בעבירת רצח, בין אם בעבירת הרצח הבסיסית ובין אם בעבירת רצח בנסיבות מחמירות. זאת, אף שבפועל מעשה ההמתה לא כלל יסוד נפשי של כוונה או אדישות כלפי התוצאה הקטלנית. כמתואר בדברי ההסבר “מאחר שמצבים אלה אינם מתאפיינים בזלזול המובהק בחיי אדם המגולם בעבירת הרצח, לא ראוי לאפיינם בתיוג ובענישה דומים” (שם, בעמ' 176). לפיכך, חלופה זו של עבירת ההמתה באחריות מופחתת מאפשרת להתאים את טיב אחריות ותיוג הנאשם; וכך גם את העונש הראוי בגין מעשיו (ע"פ 7416/22 דויט נ' מדינת ישראל, פס' 10 (1.6.2023)).

50. אחד מבין הסעיפים הנכללים בהסדר זה הוא סעיף 34ט(ב) לחוק, הקובע: "עשה אדם מעשה במצב של שכרות והוא גרם למצב זה בהתנהגותו הנשלטת ומדעת, רואים אותו כמי שעשה את המעשה במחשבה פלילית, אם העבירה היא של התנהגות, או באדישות אם העבירה מותנית גם בתוצאה". כהשלמה יש להפנות לסעיף 34ט(ד) המגדיר מצב של שכרות כ"מצב שבו נמצא אדם בהשפעת חומר אלכוהולי, סם מסוכן או גורם מסמם אחר, ועקב כך הוא היה חסר יכולת של ממש, בשעת המעשה, להבין את אשר עשה או את הפסול שבמעשהו, או להימנע מעשיית המעשה".

51. הגדרה אחרונה זו בדבר מהו מצב של שכרות, היא שסותמת את הגולל על טענות המערער לעניין זה. הטענה כי המערער היה שיכור בעת הרצח סותרת טענות עובדתיות שהועלו על ידי ההגנה בהליך קמא. שהרי בסיכומי המערער לפני בית המשפט המחוזי, נכתב כי "קביעת" ד"ר שינקרנקו שהמערער היה שיכור בעת האירוע "נעדרת כל ביטוס ראייתי. ההפך הוא הנכון, כל הראיות בתיק סותרות אותה חזיתית" וכן כי "[...] אין ראיות כי הנאשם [המערער – י' א'] היה במצב של שכרות [...] בעת ביצוע העבירה" (שם, בפס' 145). הדברים מדברים בעד עצמם.

יתרה מזאת, לעניין זה ממש בית המשפט המחוזי קבע כי "לא ניתן לבסס ממצא עובדתי מהימן על גרסאותיו של הנאשם [המערער – י' א'] באשר להיותו נתון להשפעת אלכוהול בעת ביצוע מעשה ההמתה, כאשר ממילא לא הוכח כי מדובר במצב של שכרות [...]".

אין אפוא בסיס עובדתי לטענת אחריות מופחתת מכוח "שכרות".

52. נוכח האמור, המערער אינו נכנס לגדרי אחת מבין חלופות עבירת ההמתה בנסיבות של אחריות מופחתת. אדרש אפוא כעת לטענה כי יש להרשיעו בעבירת הרצח הבסיסית, בהעדר נסיבה מחמירה.

"אכזריות מיוחדת" – סעיף 301א(א)(7) לחוק

53. סעיף 301א(א)(7) לחוק קובע נסיבה מחמירה שלפיה: "המעשה נעשה באכזריות מיוחדת, או תוך התעללות גופנית או נפשית בקורבן". נסיבה זו מצטרפת לסעיף 301א(א) רישה, שבו נדרש כי הנאשם יגרום בכוונה או באדישות למותו של אדם. בהתקיים הנסיבה המחמירה – דינו של המערער הרשעה בעבירת רצח בנסיבות מחמירות; בהעדרה – דינו הרשעה בעבירת הרצח הבסיסית (סעיף 300(א) לחוק).

54. לאחרונה בית משפט זה עמד בהרחבה, פעם נוספת, על הזהירות שבה יש לצעוד בעת יישום נסיבה מחמירה זו – ניסוחה הרחבה; גבולותיה העמומים; בשילוב עם טיבו האכזרי של כל מעשה רצח בהיותו רצח – מעוררים חשש ניכר כי באמצעות פרשנותה תטושטש ההבחנה החיונית שבין שתי עבירות הרצח (פסק דיני ב-ע"פ 7905/23 כלאסני נ' מדינת ישראל, פסקאות 51-52 (16.2.2025) (להלן: עניין כלאסני), ובחוות דעתה של חברתי, השופטת ג' כנפי-שטייניץ, שם; ראו גם: ע"פ 578/21 אבו סרארי נ' מדינת ישראל, פסקאות 50-52 (16.2.2023)).

בהתאם, נקבעו ונסקרו בעניין כלאסני מספר כללים לפירוש התיבה "אכזריות מיוחדת": הכלל הראשון, שם דגש על בחירת המחוקק לעשות שימוש במילה "מיוחדת" – "[...] אם נקבע כי מעשי רצח רבים הם אכזריים 'במיוחד' נרוקן מילה זו מתוכנה. אין די בכך שמדובר במקרה רצח אכזרי, אולי אפילו אכזרי מאוד – עליו להיות אכזרי באופן מיוחד. השימוש במילה זו מחייב, מיניה וביה, את אותה השוואה מורכבת למקרי רצח אחרים" (שם, בפס' 58). הכלל השני, גורס כי המוקד בנסיבה צריך להיות על מידת הסבל שנגרם לקורבן (שם, בפס' 59; ע"פ 8199/20 זיאדאת נ' מדינת ישראל, פסקה 41 (30.4.2023)). כמו כן, הוצגו בעניין כלאסני מספר קטגוריות שבהן נקבע כי מתקיימת אכזריות מיוחדת. אחת מהן היא רצח למול עיני משפחת הקורבן (שם, בפס' 61-64).

55. בראי זאת, עלינו לבחון אם ברצח שלפנינו קיים אותו אלמנט אכזרי במיוחד. תשובתי לכך, לא בלי התלבטות מסוימת, היא בחיוב. לדאבון הלב, מקרי רצח רבים שבהם גבר רוצח את רעייתו מבוצעים בביתה מבצרה של קורבן העבירה. בשל כך, לא פעם ילדי הקורבן נאלצים לחזות במעשה המזויע. מדובר במאפיין עגום במיוחד אך נפוץ של תופעה קשה זו. בהתחשב בכך, עצם הנוכחות של בני משפחת הקורבן בזירת הרצח אינה יכולה להוביל, כשלעצמה, להרשעה ברצח בנסיבות מחמירות בשל "אכזריות מיוחדת".

כאמור בעניין כלאסני (שם, בפס' 64) אין להתבסס על בחינה טכנית בדבר נוכחות בני משפחת הקורבן בזירה. יש לבחון באופן מהותי כיצד נוכחות זו השפיעה על התרחשות הרצח ואם נגרם לקורבן העבירה סבל עודף כתוצאה מכך.

56. במקרה שלפנינו, ילדי הקורבן, ובמיוחד הקטין, היוו חלק מההתרחשות עצמה. הקטין – צעיר צנום, נאבק באביו בכוחותיו הדלים וניסה לבלום את תקיפתה האלימה

של אימו. עד כדי כך, שהוא עצמו נפצע מהסכין שאביו הניף לעבר אמו. הוא ניסה לגרום לאביו לחדול ממעשיו, בקריאות ובמעשים נואשים – אך לשווא. הדברים עולים במפורש מהודעות הקטין שנמסרו במשטרה (למשל: ת/20) ומהודעת השכנה, שמסרה אף היא כי ראתה את הקטין אוחז במערער ומפציר בו כי יחדול ממעשיו (ת/23). המערער, בנחישותו השטנית, לא חדל ממעשיו ודקר למוות את רעייתו למול עיני ילדיהם.

בנסיבות ייחודיות אלו, לא מדובר ב"נוכחות" פסיבית של הקטינים בזירת הרצח. מעורבותם היא משמעותית, וכל זאת לנגד עיני רעייתו (המנוחה) הנאבקת על חייה ומודעת למתרחש סביבה. שילוב נסיבות אלו הוא שמוביל למסקנה כי המקרה שלפנינו אכן מגלם אכזריות מיוחדת.

57. במישור הראייתי, בהתחשב בקרבת הקטינים לאירוע ובפרט קרבת הקטין שאחז בידי המערער – אביו, טענות המערער כי לא היה מודע לנוכחותם בשלב זה אינן משכנעות כלל. ביתר שאת, בהינתן שהקטינה נכחה כבר בתחילת האירוע בסלון הדירה, עת פרצה מתקפת המערער כלפי המנוחה. המסקנה הראייתית המתבקשת היא כי המערער והמנוחה היו מודעים היטב לקרבת הקטינים לאירוע ולנוכחותם בזירה. כך עולה גם מיתר קביעותיו הראייתיות של בית המשפט המחוזי, אף אם לעניין זה לא צוינו קביעותיו העובדתיות באופן מפורש ומפורט.

58. הגם שמסקנתי לעניין תחולת הנסיבה המחמירה היא כמסקנת בית המשפט המחוזי, מפאת החשיבות העקרונית של הסוגיה אוסיף הסתייגות מחלק מקביעותיו. בפרט, מכך שבית המשפט המחוזי ראה אכזריות מיוחדת גם בהימלטות המערער מזירת הרצח מבלי להזעיק עזרה. גם כאן, למרבה הצער, התנהגות שכזו אינה חריגה כלל וכלל. היא אינה מגלמת אכזריות "מיוחדת" אלא את מידת האכזריות, הרבה כשלעצמה, הקיימת במעשי רצח רבים.

כמו כן, ספק רב בעיניי אם נסיבות התקיפה עולות כדי "התעללות גופנית ונפשית", כפי שהתרשם בית המשפט המחוזי וקבע באופן תמציתי. קביעות גורפות וכלליות שכאלו עלולות בהחלט להרחיב יתר על המידה את גדר הנסיבה המחמירה שבסעיף 301א(א)(7) לחוק.

הדגשתי בעבר לא אחת; ובכל זאת אשוב ואדגיש – יש להישמר מכך. את הגבול שבין עבירת הרצח הבסיסית לעבירת הרצח בנסיבות מחמירות, הנקבע לפי פרשנות

הנסיבות המחמירות, יש לעצב בשום שכל ובזהירות רבה. על כן, יש להבהיר כי ההיבט הייחודי שמקנה לאירוע שלפנינו אכזריות מיוחדת נעוץ במעורבות הקטינים, קרבתם לאירוע הרצח ובעיקר לכך שהמערער התגבר באלימות גם על ניסיונו של הקטין להגן על אימו ולבלום את המערער. כל אלו הוסיפו לסבלה הרב של המנוחה, אשר ברגעי חייה האחרונים מודעת למתרחש סביבה.

59. אם כן, הגם שיש להסתייג מחלק מקביעותיו של בית המשפט המחוזי לעניין זה כאמור – אף אני סבור כי הנסיבה המחמירה שבסעיף 301א(א)(7) לחוק מתקיימת בענייננו. על כן, הרשעת המערער בעבירת הרצח בנסיבות מחמירות בדין יסודה.

“פתח המילוט”

60. משנדחו טענות המערער כי עניינו נכלל בגדרי עבירת ההמתה בנסיבות של אחריות מופחתת, ולאחר זאת נדחו גם טענותיו כלפי הקביעה כי מתקיימת הנסיבה המחמירה שבסעיף 301א(א)(7) לחוק, נותר, על פני הדברים, נתיב בודד ויחיד להקלה באחריותו ובעונשו של המערער – “פתח המילוט” (סעיף 301א(ב) לחוק). כפי שארחיב כעת, בטענתו זו המערער אינו מבקש לפסוע בתלם חרוש, אלא לסלול דרך חדשה וייחודית להתחשבות במחלת נפש.

61. סעיף 301א(ב) לחוק קובע כך:

“(ב) על אף הוראות סעיף קטן (א), התקיימה נסיבה מחמירה כאמור באותו סעיף קטן, אך מצא בית המשפט, מנימוקים מיוחדים שיירשמו, כי מתקיימות נסיבות מיוחדות שבשלהן המעשה אינו מבטא דרגת אשמה חמורה במיוחד, רשאי הוא להרשיע את הנאשם בעבירה לפי סעיף 300 [עבירת הרצח הבסיסית – י' א'].”

סעיף החוק מתייחס אפוא לנימוקים “מיוחדים” ונסיבות “מיוחדות”. הוא נועד להעניק לבית המשפט גמישות במקרים חריגים ויוצאי דופן בלבד (פסק דיני ב-ע”פ 6338/20 חיים נ’ מדינת ישראל, פסקה 15 (7.7.2022) (להלן: עניין חיים)). זאת, על רקע החשש כי בניסיון לתחום במדויק את מקרי ההמתה המשקפים חומרה עודפת, עלולים “להיתפס” בנסיבה מחמירה כזו או אחרת מקרים שאינם מצדיקים הרשעה בעבירת רצח בנסיבות מחמירות והטלת עונש של מאסר עולם כעונש חובה (דו”ח הצוות, בעמ’ 19; דברי ההסבר, בעמ’ 173).

כמפורט בעניין חיים (שס, בפס' 15-16) בהליך החקיקה הועלה לא אחת חשש נוסף, כי פתח המילוט יפורש באופן מרחיב, החוטא לתכליתו, באופן העלול להפר את האיזון שנקבע בין שתי עבירות הרצח.

חשש אחרון זה בהחלט עלול להתגשם אם תתקבל טענת המערער. טענה זו, הלכה למעשה, מבקשת לראות ב"פתח המילוט" לא כחריג נדיר, אלא כ"דרגת ביניים" נוספת בין עבירת הרצח בנסיבות מחמירות לבין עבירת ההמתה בנסיבות של אחריות מופחתת. נקודת מוצא זו, כשלעצמה, חושפת את הקושי הרב שבטיעון.

כפי שכבר ציינתי לעיל – עבירת ההמתה בנסיבות של אחריות מופחתת, היא- היא "דרגת הביניים". מדובר בהסדר ספציפי ומתוחם. מבחינה מהותית, לעניין מחלת נפש של נאשם, יש לראות בה הכרעה כי רק מחלת נפש מרמה מסוימת, ובעלת השלכות מסוימות – כקבוע בתנאי סעיף 301ב(2) לחוק, מצדיקה החרגה מגדרי עבירות הרצח.

62. לא זו אף זו: עבירת ההמתה בנסיבות של אחריות מופחתת, בשונה מ"פתח המילוט" אינה מהווה חריג (עניין מדר, בפס' 22). בניגוד לכך, כעולה מהליך חקיקת "פתח המילוט" ומלשונו כאמור – פתח המילוט מיועד למקרים "חריגים שבחריגים" (ראו למשל: פרוטוקול ישיבה 434 של ועדת החוקה, חוק ומשפט, הכנסת ה-20, 28-29 (11.7.2017) ו-"נדירים" (פרוטוקול ישיבה 544 של ועדת החוקה, חוק ומשפט, הכנסת ה-20, 61 (5.2.2018)). רוצה לומר – אם מחלת הנפש ממנה סובל המערער, והשפעתה על מעשיו, אינם מספקים כדי להכניסו לגדרי "דרגת הביניים" אשר כלל אינה חריג; ודאי שאין המקרה נכלל בגדר המקרים החריגים והנדירים, בעטיו של אותו מצב נפשי.

63. משכך, מכל בחינה שהיא – לשון החוק, תכליתו, הליך חקיקתו; פרשנותו בפסיקה – פתח המילוט צר, באופן ניכר, מעבירת ההמתה בנסיבות של אחריות מופחתת. השימוש בו, בניגוד לשימוש בעבירת ההמתה בנסיבות של אחריות מופחתת, אמור להיות נדיר. הוא אינו נועד לשמש ואינו מתאים לשמש כפתרון ביניים למקרים שחומרתם פחותה מעבירת הרצח בנסיבות מחמירות, אולם גבוהה מזו שבעבירת ההמתה בנסיבות של אחריות מופחתת.

64. אלו הקשיים העקרוניים המשמעותיים בטענת המערער. קשיים אלו באים לידי ביטוי מובהק גם אם ניישם את המבחן שנקבע לשימוש בפתח המילוט בנסיבות המקרה. השימוש בפתח המילוט שמור למקרים שבהם: "[...] הוכח קיומן של נסיבות מיוחדות

שבשלהן המעשה אינו מבטא דרגת אשמה חמורה, במובן שהרשעת הנאשם בעבירת רצח בנסיבות מחמירות והטלת עונש מאסר עולם חובה בגין מעשיו אינה עולה בקנה אחד עם עקרונות צדק בסיסיים ותכליות הענישה [...]” (עניין חיים, בפס’ 28).

השוואה בין מבחן זה לעובדות המקרה מובילה ישירות למסקנה כי אין כל מקום להכניס את עניינו של המערער לגדרי פתח המילוט. זאת, מבלי לגרוע מהקושי העקרוני שבטענה כי פתח המילוט מהווה פתרון ראוי למקרים שבהם דרגת ה”חומרה” של מחלת הנפש אינה מספקת לצורך הרשעה בעבירת ההמתה בנסיבות של אחריות מופחתת.

סוף דבר

65. המסקנה מכל האמור לעיל היא שאין להתערב בהרשעת המערער בעבירת של רצח בנסיבות מחמירות. בהתאם, העונש שיושת על המערער הוא אחד ויחיד – עונש של מאסר עולם, כמתחייב לפי חוק. כך, משעניינו של המערער לא נכנס לגדרי עבירת ההמתה בנסיבות של אחריות מופחתת ובוודאי שלא לפתח המילוט.

66. טרם סיום: אי-אפשר שלא להתייחס לסמיכות המטלטלת שבין מועד שחרור המערער ממאסר בגין אירוע שבו תקף את המנוחה ואיים על חייה – לבין מימוש האיום ורצח המנוחה. אודה כי קריאת הטיעונים לעונש, וגזר דינו של המערער בהליך הראשון – מעוררים תחושת מועקה. הטיעונים שנשמעו אז לטובת הקלה בעונשו של המערער – למשל היותו נעדר עבר פלילי, הצער שהמערער הביע על מעשיו ורצונו להמשיך בחייו, התנפצו באכזריות אל מול קרקע המציאות. בנסיבות קשות אלו, אין לי אלא לחזור, על שצינתי בעבר:

”פעם נוספת אנו נחשפים למערכת יחסים אלימה בין בני זוג שסופה ברצח אכזרי; פעם נוספת מובא לפנינו תסקיר נפגע עבירה המצייר תמונה עגומה וקשה בדבר הנזקים הרבים שנגרמו לילדי בני הזוג ולמשפחת המנוחה מאובדנה, כמו גם על כאבם העמוק; פעם נוספת לא נותר לנו אלא להשית על המערער את העונש החמור ביותר הקבוע כדין – עונש של מאסר עולם, כפי שהחוק מחייב” (ע”פ 3992/22 ותד נ’ מדינת ישראל, פסקה 51 (7.5.2023)).

67. במקרה שלפנינו, נותרו הקטינים – ילדיהם של המנוחה והמערער, ללא אב וללא אם. הקטינים חוו את זוועת רציחת אימם על ידי אביהם, מראות וקולות אשר למרבה

הצער והכאב ישובו ויפקדו אותם לאורך חייהם. מראה אימם הנסה על נפשה ללא הצלחה
והסכין המונפת ופוגעת שוב ושוב בצוואר האם – אוי לאותה תחושת חוסר אונים למראה
זוועה זו.

68. אציע אפוא לחברותיי כי נדחה את הערעור.

יוסף אלרון
שופט

השופטת גילה כנפי-שטייניץ:

אני מסכימה.

גילה כנפי-שטייניץ
שופטת

השופטת רות רונן:

אני מסכימה.

רות רונן
שופטת

הוחלט כאמור בפסק דינו של השופט יוסף אלרון.

ניתן היום, ט' ניסן תשפ"ה (07 אפריל 2025).

רות רונן
שופטת

גילה כנפי-שטייניץ
שופטת

יוסף אלרון
שופט